

الگوی تربیت سیاسی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام:

مبانی، مؤلفه‌ها و الزامات اجرایی

حسنی سادات نبی‌زاده^۱، طاهره جوانمرد^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین الگوی تربیت سیاسی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام و ارائه مبانی، مؤلفه‌ها و الزامات اجرایی آن انجام شده است. با توجه به جایگاه ویژه زنان در توسعه اجتماعی و سیاسی و ضرورت مقابله با هجمه‌های فرهنگی غرب، این تحقیق به دنبال طراحی الگویی بومی و اسلامی برای تربیت سیاسی زنان است. پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی انجام شد و داده‌ها از بیانات و نوشته‌های مقام معظم رهبری علیه السلام گردآوری و تحلیل شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که تربیت سیاسی زنان در اندیشه ایشان بر سه محور اصلی استوار است: حفظ هویت اسلامی و ارزش‌های اخلاقی در کنار حضور فعال در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی؛ ترکیب نقش‌های خانوادگی و اجتماعی با تأکید بر مسئولیت‌پذیری هم‌زمان در هر دو حوزه؛ و تقویت آگاهی سیاسی و بصیرت برای مقابله با توطئه‌های دشمن و مشارکت مؤثر در تصمیم‌گیری‌های کلان. الگوی پیشنهادی تفاوت ماهوی با رویکردهای غربی (فردگرایانه) و سنتی (انزواطلبانه) دارد و بر شایسته‌سالاری، کرامت انسانی و تعادل میان رشد معنوی و اجتماعی تأکید می‌کند.

واژگان کلیدی: تربیت، تربیت سیاسی، مقام معظم رهبری علیه السلام، تربیت سیاسی زنان، الزامات اجرایی.

۱. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، از کشور افغانستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: hosnasadatnabizade@gmail.com

ORCID: 2805-8861-0009-0009

۲. مربی گروه علوم تربیتی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: javant669@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4418-867X

۱. مقدمه

در جامعه امروز ایران که در مسیر پیشرفت همه جانبه گام برمی دارد، نقش و جایگاه زنان به عنوان نیمی از پیکره جامعه از اهمیت ویژه ای برخوردار است. تربیت سیاسی زنان به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه اجتماعی و سیاسی کشور، نیازمند الگویی جامع و بومی است که همسو با ارزش های اسلامی و انقلابی باشد. در این میان، اندیشه های ناب و راهگشای مقام معظم رهبری علیه السلام در جایگاه مرجع و رهبری آگاه به زمان و مسائل زنان می تواند چراغ راهی برای ترسیم این الگو باشد.

مسئله اصلی این پژوهش آن است که برخلاف تأکیدات مکرر رهبر انقلاب علیه السلام بر حضور فعال و تأثیرگذار زنان در عرصه های مختلف سیاسی و اجتماعی (خامنه ای، ۱۳۷۵)، هنوز چارچوب نظری مدون و نظام مندی که بتواند مبانی، مؤلفه ها و الزامات تربیت سیاسی زنان را از منظر ایشان به صورت جامع تبیین کند، ارائه نشده است. از سوی دیگر، با توجه به هجمه های فرهنگی دشمنان انقلاب اسلامی در زمینه نقش و جایگاه زنان، که در صدد القای الگوهای غربی و غیر بومی هستند (ر.ک.، خامنه ای، ۱۳۹۵)، ضرورت تدوین الگوی اسلامی تربیت سیاسی زنان بیش از پیش احساس می شود. مقام معظم رهبری علیه السلام در این زمینه تأکید دارند: «زن مسلمان ایرانی باید هم در عرصه خانواده و هم در صحنه اجتماع حضوری فعال و تأثیرگذار داشته باشد، اما این حضور باید بر اساس معیارهای اسلامی و انقلابی باشد، نه تقلید کورکورانه از مدل های غربی» (خامنه ای، ۱۴۰۲). این پژوهش می تواند پلی میان نظریه پردازی های کلان در حوزه زن و خانواده با برنامه ریزی های عملی در نهادهای تربیتی کشور ایجاد کند. در واقع، از منظر اجتماعی و با توجه به تحولات سریع فرهنگی در جامعه امروز ایران، لزوم بازتعریف نقش زنان در عرصه های سیاسی با حفظ ارزش های اسلامی و انقلابی، ضرورتی انکارناپذیر است. این پژوهش می تواند به شفاف سازی این نقش و ارائه الگویی بومی کمک شایانی نماید. افزون بر آن، اهمیت دیگر این تحقیق کاربردهای عملی آن است. نتایج این پژوهش می تواند مبنای مناسبی برای

سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و تربیتی در نهادهای مختلف آموزشی از جمله مدارس، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه باشد. همچنین فعالان حوزه زنان و خانواده می‌توانند از این الگو برای طراحی برنامه‌های توانمندسازی سیاسی زنان بهره ببرند.

از دیدگاه فرهنگی نیز این تحقیق اهمیت ویژه‌ای دارد؛ چراکه می‌تواند به مقابله با هجمه‌های فرهنگی غرب درباره حقوق زنان کمک کند. مقام معظم رهبری (عج) همواره تأکید داشته‌اند که: «زن مسلمان باید با حفظ هویت اسلامی و ارزش‌های اخلاقی، هم در عرصه علم و دانش پیشرفت کند و هم در صحنه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی نقش‌آفرینی نماید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷). با توجه به این ضرورت‌ها، در پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای بیانات و نوشته‌های مقام معظم رهبری (عج) بررسی شد تا الگوی جامعی از تربیت سیاسی زنان در اندیشه ایشان استخراج و تبیین شود. این تحقیق می‌تواند گامی مهم در جهت تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی در حوزه زنان و کمک به پیشرفت همه‌جانبه کشور باشد. براین اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

- الگوی مطلوب تربیت سیاسی زنان بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری (عج) چیست و این الگو بر چه مبانی‌ای استوار است؟
- این الگو چه مؤلفه‌هایی دارد و اجرای آن مستلزم چه الزامات و شرایطی است؟
- جایگاه تربیت سیاسی زنان در گفتمان فکری مقام معظم رهبری (عج) چگونه تبیین می‌شود؟
- مبانی معرفتی، ارزشی و هویتی تربیت سیاسی زنان در اندیشه رهبری (عج) کدام‌اند؟
- مؤلفه‌های اصلی تربیت سیاسی زنان از منظر رهبری (عج) چیست؟
- تفاوت نگاه رهبری (عج) به تربیت سیاسی زنان نسبت به رویکرد غربی یا سنتی در چه مواردی است؟
- الزامات الگوی تربیت سیاسی زنان از دیدگاه رهبری (عج) کدام‌اند؟

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی به بررسی تربیت سیاسی زنان در اندیشه‌های اسلامی و دیدگاه مقام معظم رهبری علیه السلام پرداخته‌اند. عبدالله نسب و همکاران (۱۳۹۹) با تمرکز بر نظریه فطرت، نقش رسانه‌های اجتماعی در شکل‌دهی هویت سیاسی زنان را تحلیل کرده و به تأثیر دوگانه این رسانه‌ها (هم فرصت‌آفرین و هم چالش‌زا) اشاره نموده‌اند. برزگر و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی کیفی، تربیت سیاسی را فرآیندی برای تحقق مشروعیت حاکمیت و قانون‌مداری دانسته‌اند که مستلزم ایجاد بسترهای دموکراتیک و توسعه سواد حقوقی است. مطالعات دینی نیز ابعاد مختلفی از این موضوع را بررسی کرده‌اند از جمله: داوری و همکاران (۱۳۹۴) با استناد به قرآن، «قرب الهی» را هدف غایی تربیت سیاسی معرفی نموده‌اند. مسعودیان (۱۳۹۲) در تحلیل نهج‌البلغه، اصولی چون عدالت‌خواهی، شایسته‌سالاری و ظلم‌ستیزی را به‌عنوان مبانی تربیت سیاسی استخراج کرده است. آکوچکیان (۱۳۸۹) با رویکرد فقهی-روایی، رابطه عدالت جنسیتی و توسعه سیاسی زنان را تبیین نموده است.

تمایز پژوهش حاضر با مطالعات پیشین در سه محور است: نخست، تمرکز اختصاصی بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری علیه السلام. دوم، پرداختن به الزامات اجرایی تربیت سیاسی زنان در بافت جمهوری اسلامی ایران و سوم، ارائه الگوی عملیاتی با ترکیب مبانی نظری و راهبردهای کاربردی. بنابراین، پژوهش حاضر با پوشش خلأهای موجود در تحقیقات پیشین، به‌دنبال تدوین چارچوبی نظام‌مند برای تربیت سیاسی زنان بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی است.

۳. مفهوم‌شناسی

۳-۱. مفهوم‌شناسی تربیت

تربیت فرآیندی است که طی آن استعدادها و توانایی‌های بالقوه موجودات زنده (گیاهان، حیوانات و انسان‌ها) به فعلیت درمی‌آیند و پرورش می‌یابند. بنابراین، کاربرد این واژه در مورد اشیای غیرزنده تنها در معنای مجازی صحیح است و به‌معنای پرورش واقعی آن شیء نخواهد

بود (نصرت‌پناه، ۱۳۹۶). در فرهنگ فقهی شیعه، تربیت به معنای پرورش دادن و رشد دادن است، با این هدف که فرد به کمال مطلوب خود برسد (عبداله‌نسب، ۱۳۹۹).

۳-۲. سیاست

واژه «سیاست» در لغت به مفاهیمی مانند اداره امور مردم، حکمرانی، رهبری علیه السلام، تربیت و مجازات اشاره دارد. ریشه این واژه به کلمه «ساس» بازمی‌گردد و در زبان یونانی معادل مفاهیمی چون «شهر» و «جامعه» به کار رفته است. اندیشمندان حوزه سیاست تعاریف گوناگونی از این مفهوم ارائه کرده‌اند که شامل ریاست، سرپرستی، فرماندهی، امر و نهی و تدبیر امور می‌شود. از دیدگاه جواد طباطبایی، سیاست فعالیتی اجتماعی است که هدف آن ایجاد نظم و تفاهم در جامعه، در میان اختلافات ناشی از عقاید و منافع متضاد است (عبداله‌نسب، ۱۳۹۹). در ادبیات سیاسی، اصطلاح «Politics» در چند معنا به کار می‌رود: نخست، به معنای هنر یا علم حکومت‌داری. دوم، به معنای دانش هدایت یا تأثیرگذاری بر سیاست‌های دولتی. سوم، به معنای روش‌های کسب، حفظ یا اعمال قدرت در حکومت و چهارم، به معنای فرآیند نفوذ اجتماعی یا تأثیرگذاری بر شهروندان. در مفهوم مدرن، سیاست بیشتر به مسائل مرتبط با دموکراسی و تعامل میان مردم و دولت می‌پردازد. به این ترتیب، سیاست هم در معنای کلاسیک (مدیریت امور عمومی و تنظیم روابط اجتماعی) و هم در معنای نوین (تمرکز بر حکمرانی دموکراتیک و مشارکت شهروندی) جایگاه ویژه‌ای در تحلیل‌های سیاسی دارد. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۷).

۳-۳. تربیت سیاسی

در تعریف تربیت سیاسی، میان صاحب‌نظران اختلاف نظرهایی وجود دارد. برای نمونه، ماسیاس و کازامیاس تربیت سیاسی را فرآیندی می‌دانند که طی آن افراد جهت‌گیری‌های سیاسی خود را شکل می‌دهند و نسبت خود را با جامعه تعیین می‌کنند. به باور آنان، تربیت سیاسی فرآیندی است که ارزش‌های اجتماعی و سیاسی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. (مسعودیان، ۱۳۹۲) از دیدگاهی دیگر، تربیت سیاسی یک فرایند هدایت‌گر است که هدف آن راهنمایی جامعه برای

رسیدن به منافع دنیوی و اخروی مردم است، مشروط بر آنکه این هدایت براساس اصول توحید بنا شده و معیار اصلی حرکت به سوی کمال انسانی از آموزه‌های الهی گرفته شود (داودی، ۱۳۹۴). در نظام‌نامه تربیتی المصطفی، تربیت سیاسی به معنای زمینه‌سازی برای رشد متربیان در ابعاد بینشی، گرایشی و کنشی است، به گونه‌ای که میل فطری آنان به قدرت شکوفا، هدایت و اصلاح شود و به حضور فعال یک شهروند مسلمان در عرصه‌های سیاسی ملی و جهانی بینجامد. این فرآیند افراد را برای مشارکت آگاهانه در فعالیت‌های مرتبط با حاکمیت، درک معادلات قدرت، دستیابی به منزلت ولایت الهی و تقویت روحیه عزت‌خواهی دینی آماده می‌کند. تربیت سیاسی همچنین شامل پرورش مهارت‌هایی مانند تشخیص جبهه‌های خودی و غیرخودی، تأثیرگذاری بر سرنوشت سیاسی، خیرخواهی نسبت به نظام حاکم، و مدیریت اقلیت در جوامع غیراسلامی است. براساس دیدگاه امام خمینی علیه السلام، تربیت سیاسی اسلامی بر سه مهارت کلیدی تأکید دارد: استقلال‌طلبی، آزادی‌خواهی و اسلام‌گرایی. در جوامع غیراسلامی، این شاخص‌ها در قالب دفاع از حقوق مسلمانان، پیگیری عدالت و تعامل سازنده با اکثریت نمود می‌یابد. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۷)

به‌طورکلی، تربیت سیاسی فرآیندی است که طی آن افراد برای مشارکت آگاهانه و مسئولانه در زندگی سیاسی جامعه آماده می‌شوند. این فرآیند شامل آموزش مفاهیم و اصول سیاسی، توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی و تصمیم‌گیری، و پرورش ارزش‌های شهروندی مانند مسئولیت‌پذیری، مشارکت و احترام به حقوق دیگران است. هدف نهایی تربیت سیاسی، پرورش انسان‌هایی آگاه، متعهد و شایسته است که بتوانند در اداره و سامان‌دهی امور جامعه، چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی، مشارکت فعال داشته باشند و به وظایف و مسئولیت‌های خود، از جمله رعایت حقوق دیگران، عمل کنند (مسعودیان، ۱۳۹۲، ۱۲).

۴. جایگاه تربیت سیاسی زنان در گفتمان فکری مقام معظم رهبری (ع)

مقام معظم رهبری (ع) با استناد به آیات قرآن و تاریخ اسلام، جایگاه والای زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی را تبیین می‌کنند. ایشان با اشاره به بیعت زنان با پیامبر اسلام (ص)، بر حق مشارکت سیاسی زنان در صدر اسلام تأکید کرده و معتقد است که اسلام، قرن‌ها پیش از غرب، این حق را برای زنان به رسمیت شناخته است. از دیدگاه ایشان، تربیت سیاسی زنان امری ضروری و مهم است؛ چراکه زنان نیز همانند مردان، در قبول حکومت و نظم اجتماعی- سیاسی دارای حق رأی‌اند و باید در تعیین سرنوشت خود و جامعه مشارکت فعال داشته باشند. ایشان با تأکید بر مالکیت و حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی، به لزوم فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب برای تربیت سیاسی زنان و مشارکت مؤثر آنان در جامعه اشاره می‌کند. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۳۷۹)

مقام معظم رهبری (ع) در سخنان خود می‌فرماید: «زنان باید با حفظ هویت اسلامی و فرهنگی خود، در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مشارکت کنند». (خامنه‌ای، ۱۳۷۹) این دیدگاه نشان می‌دهد که تربیت سیاسی زنان در ایران باید در چارچوبی صورت گیرد که به ارزش‌های اسلامی و فرهنگی کشور آسیب نزنند. ایشان در دیدار با جمعی از بانوان، دیدگاه جامعی درباره تربیت سیاسی زنان ارائه داده و معتقدند که زنان، ضمن حفظ هویت و ویژگی‌های زنانه خود، باید در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی نیز حضور فعال داشته باشند. ویژگی‌های زنانه، همچون احساسات رقیق، عواطف جوشان، مهر و محبت و صفا و درخشندگی، برای زنان ارزشمند است و نباید به بهانه حضور در اجتماع نادیده گرفته شوند.

مقام معظم رهبری (ع) بر لزوم پیشرفت زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، از جمله ایستادگی، صبر، مقاومت، حضور سیاسی، خواست سیاسی، درک و هوش سیاسی، شناخت کشور، شناخت آینده، شناخت اهداف ملی و اسلامی و شناخت توطئه‌های دشمن تأکید دارد. ایشان معتقد است که زنان باید درک و هوش سیاسی خود را روزبه‌روز تقویت کنند و نسبت به مسائل کشور و جهان آگاه باشند. افزون‌براین، ایشان بر اهمیت رشد معنوی زنان در کنار فعالیت‌های

اجتماعی تأکید می‌کند. از نظر ایشان، زنان علاوه بر حضور در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، باید در میدان ارزش‌های معنوی مانند علم، عبادت، تقرب به خدا، معرفت الهی و پیمودن وادی‌های عرفانی نیز پیشروی کنند. ایشان تأکید می‌کنند که رشد معنوی و رشد اجتماعی زنان باید به موازات یکدیگر باشد. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۳۷۹)

از دیدگاه مقام معظم رهبری علیه السلام، تربیت سیاسی زنان به معنای توانمندسازی آنان برای حضور فعال و مؤثر در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی است؛ آن هم در عین حفظ هویت زنانه و ارزش‌های معنوی. گفتمان مقام معظم رهبری علیه السلام درباره تربیت سیاسی زنان نه تنها بر افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی آنان تأکید دارد، بلکه در پی ایجاد فضایی است که زنان بتوانند در عرصه‌های مختلف، به‌ویژه در تصمیم‌گیری‌های کلان کشور، نقش‌آفرینی کنند. این رویکرد در راستای تحقق عدالت اجتماعی و تقویت مشارکت عمومی در جامعه اسلامی است و می‌تواند به رشد و شکوفایی کشور بینجامد.

۵. مبانی معرفتی، ارزشی و هویتی تربیت سیاسی زنان در اندیشه رهبری علیه السلام

تربیت سیاسی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام بر پایه‌ای سه‌گانه از مبانی معرفتی، ارزشی و هویتی استوار است که برای نقش‌آفرینی فعال و آگاهانه آنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی طراحی شده است. از منظر ایشان، معرفت مبتنی بر فطرت الهی و آگاهی عمیق از موقعیت فردی و اجتماعی، ارزش‌هایی چون عدالت، آزادی معنوی و مسئولیت‌پذیری، و هویت توأمان دینی و ملی، ارکان اصلی تربیت سیاسی زنان را تشکیل می‌دهند. این نگاه جامع، زن مسلمان را به‌عنوان عنصری اثرگذار در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی معرفی می‌کند که هم‌زمان با حفظ کرامت و تعهدات اخلاقی، در عرصه‌های سیاسی نیز حضوری پویا و آگاهانه دارد. در ادامه، به تفصیل به مبانی مذکور پرداخته می‌شود.

۵-۱. مبانی معرفتی

در اندیشه رهبری (ع)، تربیت سیاسی زنان بر پایه معرفت فطری و وحیانی استوار است. انسان در جایگاه موجودی عاقل و دارای فطرت الهی، توانایی درک حقایق سیاسی و اجتماعی را از طریق عقل و وحی دارد. (عبداله‌نسب، ۱۳۹۹) رهبری (ع) با تأکید بر نقش بصیرت و آگاهی، زنان را به شناخت عمیق از موقعیت خود، جهان اسلام و توطئه‌های دشمنان فرا می‌خواند. این آگاهی شامل دو بعد است: خودشناسی؛ یعنی شناخت توانایی‌ها و مسئولیت‌ها و دشمن‌شناسی؛ یعنی درک تهدیدات خارجی (خامنه‌ای، ۱۳۷۹). همچنین، ایشان بر جامعیت آموزه‌های اسلامی در تبیین مسائل سیاسی تأکید داشته و معتقد است زنان با تکیه بر این آموزه‌ها می‌توانند در عرصه‌های سیاسی نقش‌آفرینی کنند.

۵-۲. مبانی ارزشی

تربیت سیاسی زنان در نگاه رهبری (ع) مبتنی بر ارزش‌های الهی و اخلاقی است. مفاهیمی همچون عدالت‌طلبی، آزادی معنوی، مسئولیت‌پذیری و مشارکت‌جویی، اصول کلیدی این تربیت به‌شمار می‌روند. ایشان عدالت را نه تنها در سطح کلان جامعه، بلکه در روابط فردی و خانوادگی نیز ضروری دانسته و بر رفتار عادلانه زنان در همه عرصه‌ها تأکید دارد. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۴۰۲) همچنین، آزادی در این دیدگاه به معنای رهایی از هوای نفس و تقلید کورکورانه است؛ امری که زنان را به انتخاب‌های آگاهانه و متعهدانه سوق می‌دهد. ارزش‌های اخلاقی مانند ایمان، تقوا و معنویت نیز به عنوان پایه‌های تربیت سیاسی، زنان را به سمت کنشگری سیاسی همراه با تعهد اخلاقی هدایت می‌کنند (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۳۷۹).

۵-۳. مبانی هویتی

هویت زنان در اندیشه رهبری (ع) بر اساس کرامت انسانی و نقش‌های اجتماعی آنان تعریف می‌شود. ایشان با تأکید بر ترکیب روحانی و جسمانی انسان، زنان را به پرورش هم‌زمان بعد معنوی و اجتماعی فرا می‌خوانند. هویت زن مسلمان در این دیدگاه، شامل مسئولیت‌پذیری در خانواده و

جامعه است؛ به گونه‌ای که حضور فعال در عرصه‌های سیاسی نه تنها با نقش‌های خانوادگی تعارضی ندارد، بلکه مکمل آن است. رهبری علیه السلام با اشاره به سیره ائمه و زنان نمونه تاریخ اسلام، الگوهای را معرفی می‌کند که هویت زن مسلمان را به عنوان کنشگری آگاه، متعهد و تأثیرگذار در تحولات سیاسی و اجتماعی ترسیم می‌سازد. (ر.ک،، خامنه‌ای، ۱۳۷۹)

۶. مؤلفه‌های اصلی تربیت سیاسی زنان از منظر رهبری علیه السلام

مقام معظم رهبری علیه السلام به نقش محوری و بی‌بدیل زنان در حرکت‌های اجتماعی و سیاسی اشاره دارند. ایشان معتقد است که عدم حضور زنان، موفقیت هر حرکت اجتماعی را با چالش جدی مواجه می‌کند، درحالی که حضور آگاهانه و بصیرت‌مند آنان، سرعت و کیفیت پیشرفت را به طور مضاعف افزایش می‌دهد. ایشان با تأکید بر نقش زنان در تشویق و آماده‌سازی مردان برای حضور در عرصه‌های سیاسی، به جایگاه کلیدی آنان در شکل‌گیری و پیشبرد حرکت‌های اجتماعی اشاره می‌کند. همچنین با یادآوری نقش برجسته زنان در دوران مبارزه با طاغوت و پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بر تأثیر مستقیم مشارکت سیاسی آنان در تحولات اجتماعی تأکید دارد. از دیدگاه ایشان، زنان با حضور فعال و آگاهانه خود، می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد اهداف ملی و اسلامی ایفا کنند و لازم است این حضور سیاسی زنان در جامعه تداوم پیدا کند. (ر.ک،، خامنه‌ای، ۱۳۹۱) از دیدگاه ایشان، زنان ضمن حفظ هویت و ویژگی‌های زنانه خویش باید در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی حضور فعال داشته باشند. ویژگی‌هایی چون احساسات لطیف، عواطف جوشان، مهر و محبت و صفا، ارزشمند دانسته می‌شوند و نباید به بهانه فعالیت اجتماعی نادیده گرفته شوند.

مقام معظم رهبری علیه السلام بر لزوم پیشرفت زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، از جمله ایستادگی، صبر، مقاومت، حضور سیاسی، خواست سیاسی، درک و هوش سیاسی، شناخت کشور، شناخت آینده، شناخت اهداف ملی و اسلامی، و شناخت توطئه‌های دشمن تأکید می‌کند. ایشان همچنین بر ضرورت تقویت درک و هوش سیاسی، شناخت کشور، آینده، اهداف

ملی و اسلامی و نیز توطئه‌های دشمن تأکید دارد. مقام معظم رهبری (عج) در بیانات خود، دیدگاهی فارغ از جنسیت در مورد فعالیت‌های سیاسی ارائه می‌دهند و نقش زنان و مردان را در این عرصه، نقشی بی‌بدیل می‌داند. رهبری (عج)، مشارکت سیاسی زنان را فراتر از حضور در پای صندوق‌های رأی دانسته و آن را شامل سهیم‌شدن در تصمیم‌گیری‌ها و تحولات سیاسی جامعه می‌داند. ایشان برابری زن و مرد را در ارزش‌های انسانی و اسلامی مورد تأکید قرار داده و تنها در وظایف اختصاصی، آن‌هم براساس ویژگی‌های طبیعی، تفاوت‌هایی قائل می‌شود.

مقام معظم رهبری (عج) اهتمام به امور مسلمانان و جامعه را وظیفه همگان، چه زنان و چه مردان، می‌داند. حتی در برخی موارد، زنان را به حضور فعال در عرصه سیاست تشویق کرده و تأکید می‌نماید که نباید اجازه داد حضور زنان فعال در جبهه انقلاب کمرنگ شود. ایشان با اشاره به تلاش دیگران برای استفاده از ظرفیت زنان کارآمد در مواجهه با انقلاب، جبهه انقلاب را دارای زنان کارآمد و عالم بیشتری می‌داند و زنان را به حضور فعال در صحنه انقلاب و دفاع از آن ترغیب می‌کند. ایشان حضور و نقش زنان در عرصه سیاسی را افتخارآمیز می‌داند و زنان را برای ورود فعال به این حوزه تشویق می‌کند. از دیدگاه ایشان، تربیت سیاسی زنان به معنای توانمندسازی آنان برای حضور فعال، آگاهانه و مؤثر در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، در عین حفظ ارزش‌های انسانی و اسلامی، و با توجه به وظایف اختصاصی آنان است. (دارا و صادقی، ۱۴۰۰)

به‌طور خلاصه، مؤلفه‌های اصلی تربیت سیاسی زنان از منظر مقام معظم رهبری (عج) عبارتند از: حفظ هویت و ویژگی‌های زنانه در کنار حضور فعال اجتماعی و سیاسی؛ تقویت درک و هوش سیاسی و شناخت اهداف ملی و اسلامی؛ مقاومت و ایستادگی در برابر توطئه‌های دشمن؛ مشارکت در تصمیم‌گیری‌های سیاسی فراتر از رأی‌دهی؛ ترکیب رشد معنوی با فعالیت‌های اجتماعی؛ ایفای نقش سازنده در خانواده و جامعه؛ و تأکید بر برابری ارزشی زن و مرد در عرصه سیاسی.

۷. تفاوت نگاه رهبری علیه السلام به تربیت سیاسی زنان با رویکرد غربی یا سنتی

الف) رویکرد جامع و متوازن در برابر تقلیل‌گرایی؛ رهبر انقلاب، تربیت سیاسی زنان را فقط به معنای حضور در عرصه عمومی یا مشارکت در ساختارهای قدرت نمی‌داند، بلکه آن را در بستری جامع و متوازن مطرح می‌کند. ایشان بر حفظ هویت زنانه، رشد معنوی و ایفای نقش مؤثر در خانواده در کنار پیشرفت سیاسی و اجتماعی تأکید دارد. این نگاه، در تضاد با رویکرد غربی است که اغلب بر فردگرایی و برابری جنسیتی مطلق با تمرکز بر حضور در اجتماع تأکید دارد و نیز با دیدگاه سنتی متفاوت است که نقش سیاسی و اجتماعی زنان را محدود می‌کند.

ب) تأکید بر کرامت انسانی و مسئولیت‌همگانی در برابر ابزارانگاری؛ رهبر انقلاب علیه السلام، برابری زن و مرد در کرامت انسانی را مبنای مشارکت سیاسی می‌داند و اهتمام به امور جامعه را وظیفه همگانی تلقی می‌کنند. این نگرش در برابر رویکرد غربی قرار دارد که از دیدگاه ایشان مبتنی بر «سودجویی» و «لذت‌جویی» و استفاده ابزاری از زنان برای اهداف سیاسی و اقتصادی است. این نگاه همچنین فراتر از برخی دیدگاه‌های سنتی است که زنان را از مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی دور می‌سازد.

ج) تشویق به مشارکت آگاهانه و مؤثر در برابر انفعال یا تقلید؛ رهبر انقلاب علیه السلام زنان را به حضور فعال، آگاهانه و بصیرت‌مند در عرصه سیاست فرا می‌خواند و معتقد است مشارکت سیاسی آنان نباید تقلیدی از الگوهای غربی یا محدود به نقش‌های حاشیه‌ای باشد، بلکه باید براساس هویت اسلامی و درک واقعی از مسائل و توطئه‌های دشمن صورت گیرد. (ایمان‌جانی، ۱۴۰۲)

براین‌اساس، نگاه رهبری علیه السلام به تربیت سیاسی زنان تفاوت ماهوی با رویکرد غربی مبتنی بر فردگرایی و تقابل جنسیتی، و نیز با نگاه سنتی بازدارنده دارد. ایشان با تأکید بر «تربیت سیاسی همراه با حفظ ارزش‌های اسلامی و حضور فعال اجتماعی»، الگویی متعادل ارائه می‌دهد که هم از انزوای سنتی می‌پرهیزد و هم از افراط‌گرایی فمینیستی غربی اجتناب می‌کند. این الگو با محوریت «فعالیت سیاسی مسئولانه در چارچوب هویت اسلامی - ایرانی» زنان را هم به‌عنوان عناصر تأثیرگذار در عرصه عمومی و هم به‌عنوان محور تربیت نسل انقلابی مورد توجه قرار می‌دهد.

۸. الزامات الگوی تربیت سیاسی زنان از دیدگاه رهبری

۸-۱. ترکیب مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی

الگوی تربیت سیاسی زنان از منظر رهبری، مستلزم هماهنگی میان نقش‌های خانوادگی و اجتماعی است. ایشان تأکید دارد که زنان باید در عین حضور فعال در عرصه‌های سیاسی، علمی و اجتماعی، وظایف مادری و همسری را مسئولیت‌های اصلی خود بدانند. این نگرش بر این اصل استوار است که خانواده بدون حضور و مدیریت زن به درستی اداره نمی‌شود؛ با این حال، این موضوع به معنای محدود کردن زنان به محیط خانه نیست. زنان می‌توانند با برنامه‌ریزی صحیح، هم در تربیت نسل آینده نقش‌آفرین باشند و هم در پیشرفت جامعه مشارکت مؤثر داشته باشند. در مواردی که تعارضی میان این دو نقش به وجود آید، اولویت با مسئولیت‌های خانوادگی است؛ مگر در شرایطی خاص که وظایف اجتماعی به عنوان یک فریضه شرعی یا اجتماعی مطرح شود. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۴۰۲)

۸-۲. رعایت ارزش‌های اسلامی و اخلاقی

تربیت سیاسی زنان باید بر پایه ارزش‌های اسلامی و اخلاقی استوار باشد. رهبری بر ضرورت حفظ کرامت زن، رعایت حجاب و پرهیز از محیط‌های لغزش‌آمیز تأکید دارند. ایشان معتقد است که حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی نباید با الگوبرداری از سبک‌های غربی، به تضعیف هویت اسلامی و اخلاقی آنان بینجامد. زنان باید در عین مشارکت فعال، با حفظ عزت نفس در برابر مردان نامحرم رفتار کرده و از هرگونه محیط یا رفتاری که موجب کاهش کرامت آنان شود، اجتناب نمایند. این نگاه، تربیت سیاسی زنان را نه تنها به مهارت‌های سیاسی، بلکه به تقویت ایمان و تقوا نیز پیوند می‌دهد. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۴۰۲)

۸-۳. شایسته‌سالاری و نقش‌آفرینی هوشمندانه

الگوی تربیت سیاسی زنان باید بر مبنای شایسته‌سالاری باشد نه فقط بر مبنای جنسیت. رهبری معتقد است که زنان، در صورت دارا بودن صلاحیت‌های لازم، می‌توانند در مناصب

مدیریتی، سیاسی و اجرایی حضور یابند. این حضور نباید فقط با هدف افزایش تعداد زنان در پست‌های مهم باشد، بلکه باید براساس کارآمدی و تخصص انجام شود. (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۴۰۲) افزون‌براین، زنان باید در عرصه‌هایی مانند انتخابات، آگاهی‌بخشی سیاسی و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های ملی، نقش فعالی ایفا کنند. ایشان بر این نکته تأکید دارند که زنان با دقت و ظرافت ویژه‌ای که دارند، می‌توانند در شناخت جریان‌های سیاسی و انتخاب نامزدهای شایسته تأثیرگذار باشند. چنین نگاهی، تربیت سیاسی زنان را به سمت مسئولیت‌پذیری آگاهانه و اثرگذار هدایت می‌کند (ر.ک.، خامنه‌ای، ۱۴۰۲).

۹. نتیجه‌گیری

تربیت سیاسی زنان در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام، الگویی جامع و متوازن ارائه می‌دهد که بر سه پایه معرفتی، ارزشی و هویتی استوار است. از منظر ایشان، زنان با تکیه بر آگاهی عمیق از هویت اسلامی- ایرانی، ارزش‌های اخلاقی همچون عدالت و مسئولیت‌پذیری و شناخت توطئه‌های دشمن، می‌توانند حضوری فعال و اثرگذار در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی داشته باشند. این الگو از سویی با دیدگاه‌های غربی فردگرایانه و تقلیل‌دهنده به جنسیت و از سوی دیگر با نگرش‌های سنتی انزواطلبانه تفاوت ماهوی دارد. این الگو بر ترکیب نقش‌های خانوادگی و اجتماعی، شایسته‌سالاری و حفظ کرامت انسانی تأکید می‌نماید.

مؤلفه‌های کلیدی این الگو عبارتند از: حفظ هویت اسلامی و ارزش‌های اخلاقی در کنار مشارکت سیاسی؛ تقویت بصیرت و آگاهی برای مقابله با تهدیدات فرهنگی و سیاسی؛ ترکیب مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی بدون تعارض، با اولویت‌دهی به تربیت نسل انقلابی؛ و نقش‌آفرینی هوشمندانه در عرصه‌های مدیریتی و تصمیم‌گیری‌های کلان براساس شایستگی. الزامات اجرایی این الگو نیز شامل توسعه برنامه‌های آموزشی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، ایجاد بسترهای قانونی برای حضور مؤثر زنان و مقابله با هجمه‌های فرهنگی غرب است. در نهایت، این الگو نه تنها زنان را به عنوان کنشگران سیاسی آگاه و متعهد معرفی می‌کند، بلکه آنان را محور

تربیت نسل آینده و پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی می‌داند. تحقق این الگو مستلزم همکاری نهادهای فرهنگی، آموزشی و خانواده‌هاست تا زنانی پرورش یابند که هم‌زمان عامل توسعه سیاسی و حافظ ارزش‌های الهی باشند.

فهرست منابع

۱. ایمانجانی، محمدامین (۱۴۰۲/۱۰/۶). دفاع از زن سیاسی. روزنامه فرهیختگان. بازیابی شده از fdn.ir/91627 (۱۴۰۴/۱۱/۲۵).
۲. آکوچکیان، احمد، و عرب‌نژاد، مرضیه (۱۳۸۹). اصول دین‌شناختی مشارکت زنان در فرآیند توسعه سیاسی (با رویکرد قرآنی-روایی). نشریه مطالعات راهبردی زنان، ۱۳(۴۹)، ۲۳۵-۲۹۲.
۳. بزرگو، رقیه، کریمی، محمدحسن، و سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۹۷). تربیت سیاسی: اهداف، سازوکارها و بایسته‌های روشی آن. نشریه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۰(۵۷)، ص ۱-۳۱.
۴. جمعی از نویسندگان (۱۳۹۷). درآمدی بر نظام نامه‌ی تربیتی المصطفی. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.
۵. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۵). بیانات در اجتماع زنان خوزستان. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. مشاهده شده در تارنمای Khamenei.ir
۶. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۹). بیانات در دیدار جمعی از بانوان به مناسبت میلاد حضرت زهرا (ع). تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. مشاهده شده در تارنمای <https://farsi.khamenei.ir>
۷. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱). بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی زنان و بیداری اسلامی. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.
۸. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵). الگوی سوم زن. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.
۹. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). حضور اجتماعی زن در نگاه اسلام. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.
۱۰. خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۲). زنان در میدان مجاهدت. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.
۱۱. دارا، جلیل، صادقی، الهه (۱۴۰۰). نقش اجتماعی زنان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. نشریه راهبرد اجتماعی-فرهنگی، ۱۰(۴۱)، ۶۸۷-۷۲۰.
۱۲. داودی، محمد، و فاضلی‌دهکردی، مهدی (۱۳۹۴). بررسی اهداف تربیتی در قرآن با تأکید بر مبانی و اصول تربیتی. نشریه آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث، ۲(۲)، ۱۹-۴۰.
۱۳. عبدالله‌نسب، محمدرضا، و کیخا، نجمه (۱۳۹۹). تربیت سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای بر اساس نظریه فطرت. نشریه پژوهش‌های سیاست اسلامی، ۸(۱۷)، ۱۰۵-۱۲۸.
۱۴. مسعودیان، پریسا، و بهشتی، سعید (۱۳۹۲). بررسی اهداف، اصول و روش‌های تربیت سیاسی بر مبنای نهج البلاغه. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۷(۱)، ۷-۲۵.
۱۵. نصرت‌پناه، سیاوش، ندایی، هاشم، و امیری، میترا (۱۳۹۶). اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری (ع) در مأموریت‌های تربیتی سپاه. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲)، ۱-۱۵.